

племенитијем смислу речи. Беспрекорни стил и одговорно владање научном апаратуром омогућује да пролазак кроз метапоетичке и теоријске размрсице буде проходан и занимљив, иако не и лак. Озбиљна и вредна монографија резултат је истинског прегалаштва на пољу теорије српске књижевности, али и циљаног рада на јачању темеља наше културне политике. Нудећи властити модел културне самосвести, Алексићева не излази из оквира научног, али, свакако, додаје елемент људског и стваралачког. Из тог разлога, пред нама је студија која је релевантна и актуелна не само за проучаваоце српског песништва друге половине XX века већ и за ширу културну заједницу која у поезији проналази снагу и подстицај за лични и колективни преображај.

Мср Сања ПЕРИЋ
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
sanjaperic3223@gmail.com

О ЗАМКАМА И ЗАМКОВИМА КЊИЖЕВНОСТИ

Драган Лакићевић, *Замак: фанџазмаџорија*, Партенон, Београд 2021

Пред жанровски разноврсним и обимним опусом једног књижевника критичар/тумач изабраног дела тог писца редовно се налази пред истом дилемом: дилемом оправданости тумачења само једног дела изван контекста који чини његов целокупан опус, односно пред питањем: да ли је у том делу писац *сав*, сви елементи његове поетике, оно најбоље од њега? Досадашња књижевна критика је, бавећи се различитим сегментима књижевног света Драгана Лакићевића, и песничког и прозног, овог књижевника већ сврстала у ред оних који се огледају у различитим поетикама, поступцима, идејама и облицима. И сâм Лакићевић каже да припада „оној врсти писаца који имају сто прича или сто књига”, али да, такође, „поштује и оне који целог живота пишу само једну књигу”.¹ Јер и једнима и другима циљ је исти – написати књигу која би требало да се памти толико и разуме тако да ће бити „свачија”.² Када писац, у свом вишедеценијском животном и стваралачком труду, дође до такве књиге, заврши је и стави пред суд читалаца и тумача, онда оправданост „читања писца” кроз једно његово остварење постаје сасвим аргументована. Таква

¹ Милош Јевтић, *Верник њоезије: разговори са Драганом Лакићевићем*, Партенон, Београд 2002, 51.

² Исто.

свачија или општа, универзална књига – књига универзалних вредности и порука – постаје вредност и у односу на оно што јој је претходило, али и *вредности њо себи*, као дело које постаје, на одређен начин, лична карта једног писца.

Роман *Змак: фанџазмаџорија* Драгана Лакићевића је књига која у опусу овог песника, приповедача, публицисте, критичара, уредника, човека коме је, како сам каже, књига – *релиџија*, заузима управо такво истакнуто место, будући да по тематици и проблематици, по особеном приповедачком поступку и универзалности и актуелности (књижевних и некњижевних) порука, симболичким слојевима и алегоријским значењима, надилази препознатљив реалистички поступак његових прича и романа и садржински разнолик тематско-мотивски комплекс, али притом не искључује теме, мотиве и феномене који су и раније заокупљали његову пажњу и стваралачку креативност. У њих, пре свега, спадају оне теме које су везане за *сџаџус џисца у друшџиву*, *њџџову слободу* и *оџраничења* у систему епохе и друштва којем припада, *њџџове амбиџије*, *оџнос џрема књижевним наџрадама*, *наџионалном иџенџиџеџу*, *џроџлоџти*, *исџиџориџи* и *џраџиџиџи*, затим *оџнос књижевности* и *џолиџиџе*, *џоеџије* и *џрозе*, *схваџање сврхоџиџости* и *смысла књижевне криџиџе на крају 20. века* и изнад свих – питање *оџговорности џисца*, *личне* колико и *наџионалне*. Отуда је упутно о овом роману говорити полазећи и од ауторових (ауто)поетичких ставова изречених експлицитно (у различитим интервјуима, пригодним говорима и сл.) и имплицитно (у бројним приповеткама и стиховима).

Опредељујући се (поднасловом: *фанџазмаџорија*) да природу своје приповести одреди и као нешто фантастично, измишљено, одсањано и/или нешто настало у стваралачком магновењу, писац читаоцу латентно сугерише и могућност вишеструког и вишеслојног читања, односно значења, као и идеју да у свету, па и свету књижевности, није све *очџледно* и сагледиво на први поглед већ да испод *видљивих облика* и *релаџија*, пулсира један другачији живот, који је све, само не идеалистички, духован и, у крајњем – моралан. Због тога би најпре требало кренути од раније изреченог Лакићевићевог схватања књижевности као *џаралелноџ светиа*, као *врџиџе живоџиа*, која има *мноџо* лица:

Књижевност је, с једне стране, свеобухватна; с друге, издвојена, наша, лична, посебна. Ова прва обухвата све што је усмено или писмено, на различитим језицима и у разним епохама, створио људски дух. Ова друга – оно што наш појединачни ум може сагледати. [...]

Постоји још једна легитимна књижевност: национална, или матерња. Она је ограничена језиком – најужа, али богатством смисла, осећања, продора ума – најшира и најслободнија, на личном плану – најважнија.³

³ Исто, 63.

Како би читаоцу предочио сва лица књижевности, и притом осветлио оно најважније – национално, Лакићевић се одлучује да у лику писца, изразито негативног јунака, амбициозног човека коме су уске границе сопствене земље, покаже не само како се писац, под утицајем великих обећања (и понуђених, идеалних услова за рад), која би му донела „европску и светску славу” – мења, него на једном вишем, значењском нивоу, апострофира идеју о књижевности као полигону на коме се супротстављају и сукобљавају опречна виђења историје једног народа; у крајњем – како књижевност постаје или последња одбрана његове части или пак улазница за европски књижевни пиједестал, која је нека врста *ујовора са Мефистом*.

Свог јунака писац измешта на крајњи север Европе, где у скандинавској, снежној белини и чистоти, у средњовековном раскошном замку, по сопственој замисли, али и жељи свог европског издавача и домаћина Лудвига треба да напише кратак љубавни роман. Оно што драму главног јунака чини сложенијом, јесте прави, налогодавни захтев домаћина, да уз љубавни роман (који ће се показати само као изговор) напише политички памфлет или есеј о Србији, у којем ће *демитологизовати* њену историјску прошлост и осудити је за догађаје на крају 20. века, односно пребацити јој терет колективне кривице. На тај начин, добиће улазницу за европску књижевну сцену и „признање какво заслужује”. Иако се номинално замак не одређује као симбол ограђеног простора већ као комфоран физички и духован простор, са бројним угодностима какве би сваки писац пожелео за рад, његова симболика (па и фантастика) блиско је повезана са доживљајем главног јунака на крају романа, да је он, заправо, све време заточеник – заточеник идеја и захтева свог домаћина, издавача Лудвига и његове жене, софистицираног изгледа и префињених манира, Фреје, колико и услужног батлера Ханса, како ће се испоставити, убице, бившег робијаша. Фантазмагоријски елеменат препознатљив је и у одређењу замка као „болнице”⁴ (како ће у једној освешћујућој ноћи узвикнути главни јунак), у коју је „смештен” да би се „лечио” од српске митоманије. Иако је аналогија са Сингеровим или Кафкиним Замком непорецива, она није и директна, будући да својој *фантазмагорији*, писац даје извесну ноту актуелности, односно проблематизује једно од кључних моралних питања и дилема српског интелектуалца/књижевника с краја 20. и почетка 21. века. За тај задатак, књижевни јунак, како Лакићевић у једном интервјуу сведочи, *није изабран насумице*:

Он је и раније показивао предиспозиције за политичку критику своје земље и народа. Овај пут нуди му се да „са европске дистанце” [...] напише не само политичку критику већ и историјску осуду. Он није

⁴ Драган Лакићевић, *Замак: фантазмагорија*, Партенон, Београд 2021, 91.

никакав патриота, али га донекле ипак шокира тај захтев – задатак. Чак и њега!⁵

Симболику мистичног средњовековног замка на северу Европе (као затвора или казамата) аутор додатно оснажује и тиме што потенцира *север* као страну света која у хришћанској традицији симболизује таму, хладноћу, предео Луцифера и злих моћи.⁶ Тако се *белина*⁷ – као препознатљива поетичка константа Лакићевићевог стваралаштва (и песничког и прозног), као простор чежње за чистотом и повратком у стање пре пада у грех, о чему су критичари више пута говорили, и *ишишина* – као нулти степен звука (или покрета), апсолутна тачка мира којој стреми сваки стваралац, претачу у један другачији, измењени, *меџафизички ѝросѝор* – простор сусретања писца са самим собом, својим најдубљим моралним дилемама и идентитетским питањем: „Ко сам заправо ја?”; односно: „Ко је или шта је Писац?” Рефлексије овог питања лако се могу пронаћи и у ранијим Лакићевићевим делима, нарочито прозним. Тако у причи, „Писац и његова сенка”, чији наслов представља аналогију са насловом чувене естетичке студије Гаетана Пикона, писац свој друштвени статус гради само на основу своје *сенке*, то јест измишљеног пријатеља Б. Б., „чувеног критичара из Беча”, који „пише критике и памфлете – обара књижевне величине и мења статусе писаца; разара дневне вредности и политичке митове”.⁸

На другачијим, али не нужно супротстављеним основама аутор *Замка* гради „европски” ауторитет свог јунака (или прецизније: представља процес његовог стицања), при чему се *сенка* манифестује, слично као и у поменутој причи, као пишчев *еѝо*, односно потреба за европским и светским признањем и славом. За такву врсту признања, писац је индиректно уцењен да *изда* своју земљу, најпре кроз писмо (ћирилицу), затим кроз језик (српски) и на крају кроз директну историјску осуду за догађаје у Југославији. Како се од идеје о роману *Љубавна ноћ* (који би требало да буде пишчева *Ноћ скуѝља вијека* – нека врста књижевног врхунца) долази до издајничког памфлета о сопственој земљи, односно како се прелази пут од *ѝоезије* (са елементима личног, аутобиографског) до *ѝрозе* (са елементима општег, друштвеног и колективног); како се од

⁵ Драган Богутовић, Интервју – Драган Лакићевић: „Свог јунака писац никад не осуђује, па ни кад је негативан”, *Вечерње новости*, 15. 08. 2021, <https://www.novosti.rs/c/kultura/vesti/1027069/intervju-dragan-lakicevic-svog-junaka-pisac-nikad-osudjuje-kad-negativan>.

⁶ Dž. K. Kuper, *Ilustrovana enciklopedija tradicionalnih simbola*, prev. Slobodan Đorđević, Nolit, Beograd 2004, 149.

⁷ Занимљиво је да симболику белине у стваралаштву Драгана Лакићевића Александра Жежељ Коцић тумачи не као одсуство боје већ присуство мањег или већег процента сиве (видети: Александра Жежељ Коцић, *Песник и један чиишалац: Огледи о ѝоезији и ѝрози Драгана Лакићевића*, Партенон, Београд 2020, 11–22).

⁸ Драган Лакићевић, *Слајка је музика: ѝриче*, Партенон, Београд 2015, 49.

љубави долази до мржње, од љубавне до њолићичке стирасији? Ова питања би се могла довести у индиректну везу са Лакићевићевим аутопоетичким ставом (из интервјуа датом Милошу Јевтићу) да писац док је млад „нема другог искуства осим личног”, због чега је „склон песништву”, а тек касније „прими друга искуства: докумената, историјских сазнања, познавања људи”.⁹ Односно, да сви аутобиографски елементи, када једном уђу у састав романа, престају да буду ауторови и постају „романескни – припадају јунаку романа, или наратору”, те да их је због тога „непристојно [...] повезивати с грађанским животом, било чијим, па и животом писца”¹⁰, чиме се директно апострофира питање његове *огђоворности*.

Почетна идеја о љубавном роману главног јунака *Замка*, иницирана снажним осећањем издаје или преваре од стране вољене жене – Маријане, иако знатним делом доминантна у роману, губи примат пред другим током или *друћом њрићом*, која је, такође, прича о издаји. *Љубавна ноћ* је, управо због *издаје, дојолоа љубавна, ојћолоа њолићичка*¹¹ (јер је љубав – предмет уметности, а мржња – предмет политике) и представља парадигму српског бића, човека и народа („распољућеност на љубавну нежност и политичку страст”¹²). „Фантазмагоријска” приповест о јунаку који жели да напише своје највеће и најбоље дело – љубавни роман, добија на динамици са захтевом да се „изађе” из те комфорне зоне, идеје о *личном* (осећању љубави, бола, припадности – жени, култури и нацији) и приступи *универзалном* (мржњи, осуди и „европским” ставовима). Писање престаје да буде *ијра* (слобода) и постаје *казна* (ропство), али за то (добровољно) *ројсћиво* писац бива награђен највећом друштвеном наградом – светском славом и признањем.

Иако се на први поглед чини да је за сиже свог романа писац искористио један препознатљив друштвени, претежно „српски феномен” (како се од *срјској* постаје *евројски* писац – схватањем да је национализам „дечија болест” коју треба „прележати”), сџм роман нема (само ту) једну значењску димензију. Поливалентност његових значења садржана је у знатно сложенијем (и за самог писца увек актуелним) питањем односа поезије и прозе. Између *човека унућрашњег* – песника и *човека сјољашњег* – писца главни јунак *Замка* не само да не ставља знак једнакости већ јасно диференцира њихове суштинске разлике: први је човек *ејћике*, други – човек *есјетјћике*; први – *идеалистја*, други – *мајтеријалистја*; први – *јайриојта*, други – *изгајник*.¹³ А да би остао доследан

⁹ М. Јевтић, нав. дело, 51–52.

¹⁰ Исто, 52.

¹¹ Д. Лакићевић, *Замак*, 126.

¹² Исто, 126–127.

¹³ Овај став, међутим, сасвим је у супротности са Лакићевићевом целокупном поетиком, у којој песнички и прозни израз чине складно јединство, јер он

